

Aktualiteit? Die Ned Geref Kerk in Suid-Afrika in die lig van die situasie in Duitsland¹

J G van der Watt

Abstract

Actuality? The Dutch Reformed Church in South Africa in the light of the situation in Germany

The social and religious developments in Germany show certain clear tendencies. Secularism as well as the resulting focus on human and individual rights have influenced the relevance of the church in a specific way. These developments also had a profound influence on the morality of society. Since the same type of developments are currently taking place in South Africa, certain suggestions are made regarding the relevance of the Dutch Reformed Church in such a changing society in the light of what can be learnt from the situation in Germany.

1 Inleiding

Dit is seker nie verniet dat daar dikwels gevoel word dat die golf van die Christendom sigself in Europa grootliks uitgewoed het en dat al wat oorgebly het die water is wat terugtrek en stadig in die sand verdwyn nie. Na beraming is daar net sowat twee persent van die Wes-Duitse bevolking wat nog aktief aan die kerk se alledaagse bedrywighede deelneem². In 'n sekere sin is dit ironies, aangesien Duitsland juis die land van die ridderordes en kruistogte is wat die Christendom wou uitbrei en verdedig. Dit was ook daar waar Luther sy geloofstryd gestry het wat die gesig van die Christendom vir altyd verander het.

Vir hierdie "verandering" binne 'n gemeenskap is daar bepaalde redes voor, en is daar sekere duidelike gevolge en tendense waaruit die Nederduitse Gereformeerde Kerk in 'n kleingeworde wêreld veel kan leer, al is ons 'n kontinent ver van Europa verwyder. In baie opsigte is verskynsels soos sekularisasie, neo-humanisme, 'n veranderende siening van religiositeit en seksualiteit en so meer, in Duitsland baie verder gevorder as in Suid-Afrika. Dit beteken dat die konsekwensies en gevolge van hierdie ontwikkelinge - goed of sleg - vir ons daar is om te sien. Dit plaas ons in die gelukkige posisie om foute wat daar gemaak is, te probeer omseil, om ontwikkelinge op sielkundig-filosofiese vlak te ondervang, om betyds ons kerklike situasie so in te rig dat die kerk se stem nie in onaktualiteit vervaag nie, maar steeds megafonies in ons gemeenskap sal bly klink.

Natuurlik moet daar versigtig en genuanseerd met die inligting te werk gegaan word, aangesien daar duidelike verskille tussen Suid-Afrika en Duitsland se situasies bestaan. Wat daar gebeur kan nie direk op Suid-Afrika se situasie toegepas word nie. Daarom het ek besluit om my in hierdie artikel te bepaal by die meer bruikbare groter tendense waarby die kleiner genuanseerde verskille nie so 'n bepalende rol speel nie³. Wat dus hier aangebied word is nie 'n volledige en gedetailleerde uiteensetting nie, maar die aanstip van enkele belangrike fasette van die situasie in Duitsland waaruit ons iets kan leer⁴. Uiteraard is die betrokke sake

wat aangeroeer word heelwat meer gekompliseerd as wat met 'n beperkte artikel soos hierdie bespreek kan word⁵. Tog word hier gepoog om die essensie te verwoord met die oog op die bruikbaarheid van die inligting vir die spesifieke leserskring van *Skrif en Kerk*.

2 Sekularisasie in Duitsland...en Suid-Afrika

2.1 Die woord "sekularisasie" beskryf 'n houding waarvolgens die teenwoordigheid of bestaan van God in die samelewing ontken word, met die gevolg dat God sogenaamd geen invloed of aansprake meer op die mens en sy omgewing het nie. Dit beteken dat religieus-Christelike singewing verlore gaan. Omdat die transendente grootliks uit die gemeenskap "verdwyn", stel mense nie meer belang in die antwoorde en appél van die kerk nie. Hierdie proses van sekularisasie is lank reeds in Duitsland aan die werk, soos wat dit onder andere uit die "God is dood" debatte van so dertig-veertig jaar gelede geblyk het, asook byvoorbeeld uit die swak kerklike betrokkenheid en selfs vyandigheid wat teenoor die kerk opgemerk word.

In verskeie gesprekke en onderhoude is daar gevra waarom die sekularisasie wat in sommige gevalle selfs in spottende afkeur vir die kerk uitdrukking vind⁶, op so 'n wyse ontwikkel het dat die kerk tot feitlik 'n randverskynsel in 'n eens Christelike land gereduseer is⁷.

'n Aspek wat volgens heelwat van die ondervraagdes in die afgelope sewentig jaar 'n belangrike invloed gehad het, se wortels lê in die rol van die kerk gedurende die twee wêreldoorloë. In die verloop van sake wat gekompliseerd was, het die kerk dikwels 'n twyfelagtige, onseker rol gespeel. Die nodige antwoorde het nie altyd van die kerk gekom aan die mense wat in die nood van die oorlog vasgevang was nie. Neem byvoorbeeld die vraag na waar die God van liefde in die vernietiging en smart van die oorlog was. Uit die mond van die liberale teologie het pastorale woorde soms drupsgewyse en soms glad nie gekom nie. Die geslag wat deur die oorlog is, het gevolglik 'n wesenlike en ingrypende krisis rondom hul godsdiens beleef. Die ontwikkelende tegnologie en rasionalisme het hieraan meegewerk. Die argument lui verder dat die godsdienstige onderrig en motivering in die huise van hierdie mense wat uit die oorlog gekom het toe al hoe meer afgewater en verwaarloos geraak het. Die geslag kinders wat in die oorlog gebore is en in hierdie huise grootgeword het, het dus onder ernstige godsdienstige vraagtakens grootgeword. Wat hulle self nie ontvang het nie, kon hulle as ouers nie deurgee nie, en in baie gevalle het hulle selfs die bietjie wat hulle ontvang het, ook nog verloor⁸. Die geslag kinders wat tans in die skool is, is die nasate van hierdie kinders wat in die oorlog gebore is. Aangesien die "oorlogskinders" klaarblyklik nie veel gehad het om deur te gee nie, wou baie van hulle skynbaar ook nie meer veel godsdienstigs oordra nie. Die resultaat was voorspelbaar. In die meeste van die huidige geslag kinders se lewens speel God as sodanig eintlik nie meer 'n rol nie. Simptomaties hiervan is dat hulle nie eens meer die eerste twee reëls van die "Onse Vader" ken nie⁹. So het die invloed van die Christendom in die lewens van die kinders grootliks verdwyn...en dit het nie lank geduur nie, slegs drie geslagte¹⁰.

2.2 'n Saak wat nou met hierdie agteruitgang in kennis en houding in Duitsland saamhang, is die verdenking waaronder die Skrif as gesagsbron gekom het¹¹. Binne die konteks van die liberale teologie wat in die laaste helfte van die

negentiende en eerste helfte van die twintigste eeu hoogty gevier het, is daar ernstige vraagtekens vanaf kateder en kansel oor die geloofwaardigheid van die Skrif as gesagsbron geplaas. Dit was natuurlik 'n geil bedding vir die groei en bevordering van sekularisasie.

Die implikasie hiervan was en is steeds ingrypend. Met die rysmiering van die gesag van die Bybel val die bodem spreekwoordelik uit die Christendom. 'n Beroep kan nie meer op die openbaring van God oftewel 'n gesag buite die mens gedoen word nie, want die gesagsbron "bestaan" vir die mense eintlik nie meer nie en daarom beïnvloed dit die gesekulariseerde mens nie meer nie. Dit wat in die Bybel staan, moet allereers deur die kam van die rede en logika getrek word ten einde van alles wat die mens mag pla ontslae te raak. Omdat die "openbaringsbron" geneutraliseer is, word die reg en posisie van die kerk om bindende uitsprake te maak natuurlik bevraagteken en inderdaad onder die beslissingsreg van die individu gestel. Die individu bly die een wat besluit wat reg of verkeerd is. Die kerk se standpunt is maar een van die baie standpunte waaruit gekies kan word, sonder dat dit spesiale of besondere gesag dra. Met die oorgrote meerderheid van die Duitse bevolking wat skynbaar nie meer aktiewe Christene is nie, is die dilemma nog groter. Vir die breë gemeenskap is die Bybel dus 'n blote boek soos enige ander een. Teenoor sulke mense kan die kerk tog nie bindende uitsprake maak op grond van wat die Skrif as gesagsbron sê nie. Ander weë moet gesoek word. So word die kerk gedwing om die spel van die individualistiese rasionalisme te speel waardeur die kerk die mense op rasionele wyse moet probeer oortuig van die verdienstelikheid van sy standpunt.

Selfs onder Christene is daar vele wat nie daarin slaag om die gesag van die Skrif bo hul rede te stel nie. Die Skrif word as 'n boek gesien waarin daar vir ons voorbeelde gegee word van hoe die eerste Christene dinge gedoen het, maar dit word nie as bindend beskou nie. Die inligting in die Skrif verteenwoordig 'n goeie manier om iets te doen, maar as die situasie en rede vandag ander optrede vereis, mag dit dienoreenkomstig gedoen word. Hoewel meer subtiel, verteenwoordig dit ook maar 'n uitlewering van die Skrifgesag aan die rede van die mens.

2.3 Dat die proses van sekularisasie om verskeie redes reeds sy loop in die Suid-Afrikaanse samelewing geneem het, is nie te betwyfel nie¹². In die verband kan op veral drie belangrike sake gelet word.

a) Die Suid-Afrikaanse gemeenskap gaan die afgelope paar jaar ook deur 'n krisistyd wat ingrypend op die kerksituasie inwerk. As dit waar is van die destydse krisissituasie in Duitsland dat onder andere die onderlinge struwelinge in kerklike geleedere asook die soms ongeloofwaardige optrede van sommige predikante en tou-trekkery oor aan wie se kant God is¹³, medeverantwoordelik was vir rysmiering van die gesag, geloofwaardigheid en diensbaarheid van die kerk in die samelewing, rig dit 'n ernstige waarskuwing aan die kerk in Suid-Afrika.

Ter lande verkeer die kerk(e) in hoogspanning oor die huidige politieke situasie (wat natuurlik die kern van ons krisis uitmaak). Die impak wat die hele apartheiddebat die afgelope aantal jare op die geloofwaardigheid van die kerk gehad het, moet nie onderskat word nie. Die dominee, as bedienaar van die Woord, het in die lig van sy amp selfs 'n geslag gelede nog 'n besondere hoë mate van geloofwaardigheid geniet. Sy leiding is byna onkrities aanvaar. Hoewel daar 'n

sameloop van omstandighede was, is die wyse waarop die kerk die apartheidsdebat gevoer het uiteindelik 'n belangrike rede waarom die geloofwaardigheid van die dominee deesdae egter baie maklik bevraagteken word. Kerkleiers het in die openbaar mekaar toetgetakel en mekaar ernstig onder verdenking geplaas. Met die kerkseuring wat gevolg het, was die tafel gedek vir die fees van ongeloofwaardigheid wat sou volg. Verskillende groepe het daarop aanspraak gemaak dat hulle kwansuis die "waarheid" van God verteenwoordig. Dit het natuurlik vir die goedgelewige lidmate tot groot verwarring gelei. Lidmate kon uit die botsende verskeidenheid opinies - wat almal met godsdienstige legitimiteit deur een of ander groep geseën is - glo wie en wat hulle wou. Daarmee het 'n baie subtiële verskuiwing in die houding teenoor die Skrif en bedienaar van die Woord in ons kerklike gemeenskap prominensie verkry. God het nie meer uit een mond gepraat nie. Christene het Christene binne die kerk begin betwyfel. Onsekerheid (oor wat presies reg is), woede (teenoor opponerende groepe Christene) en soms fanatisme (net ons is reg) is tipiese maniere waarop gereageer is. Daarmee is die posisie van die bedienaar van die Woord dan ook ernstig gerelativeer en afhanklik gemaak van die keuse en willekeur van die toehoorder¹⁴. Vertrou het plek gemaak vir wantrou en kritiek. As die dominee iets sou sê waarvan ek nie hou nie, word dit as "sy opinie" gerelativeer¹⁵. Daarmee gee God nie meer direkte en eenduidige leiding in die samelewing nie. Die kring loop wyer. As ek Sondagsport wil beoefen, doen ek dit, want daar sal 'n standpunt wees wat dit kan regverdig. Dieselfde geld vir baie ander dinge soos byvoorbeeld die vertel van 'n "wit leuen", oneerlikheid in 'n noodgeval en so meer. Dit beteken dat die invloed van God al hoe minder begin tel.

Hieroor kan nog verder uitgewy word. Daar is egter gepoog om te illustreer hoe die hantering van krisis die kerk in die kloue van sekularisasie help jaag het. Sekularisasie is immers iets wat in die gemoedere van mense gebeur. God verloor relevansie vir die alledaagse lewe en waar beweer word dat Hy nog aanwesig is, word Hy aan die grille en giere van menslike beslissings onderwerp. Die bewering word dus hier gemaak dat die wyse waarop godsdienstige sake onder andere in die openbaar (deur byvoorbeeld die hantering van die apartheidsdebat) deur veral predikante van ons kerk hanteer is, inderdaad 'n groot bydrae gelewer het tot die vestiging van sekularisasie onder ons lidmate¹⁶ - en 'n koninkryk wat so teen homself verdeel is, mag uiteindelik 'n duur prys betaal, soos wat in Duitsland oënskynlik die geval was.

Die vraag is dus wat hieraan gedoen kan word? Wat op bogenoemde manier verlore gaan, is moeilik weer terug te wen. Waar vertrou geskok is, is dit moeilik te herstel. Dit sal ook sekerlik nie die laaste keer wees dat predikante in ons kerk van mekaar sal verskil nie. Tog moet ons in die toekoms daarop bedag wees hoe ons veral in die openbaar van mekaar verskil en sal ons meer sensitiwiteit aan die dag moet lê vir die effek wat ons openbare dade en optrede (ook op die kansels) op die kerk en eer van God mag hê. Leraars sal opnuut na hul eie loyaliteit teenoor byvoorbeeld die besluite van die sinode moet vra - dit is tog immers die plek waar ons konsensus ter wille van 'n verenigde verkondiging van God se Woord kan kry. Ons sal biddend ons eie motiewe moet ondersoek. Dit is moeilik om soms jou eie motiewe van die motiewe van God te skei, maar dit is tog moontlik deur gehoorsame gebed. Ons sal uiteindelik moet onthou dat al voel ons hoe ernstig oor 'n saak, moet ons die welwese van die kerk en die soeke na die eer van God voorop stel¹⁷. Dit help nie ons wen 'n klein onderonsie en offer daardeur die respek op wat

lidmate vir die "goddelike spreke" in die kerk nog mag hê nie.

b) Die tweede aspek wat hier aandag moet kry, is die belang van godsdienstige onderrig tuis. Hieroor hoef nie 'n lang betoog gelewer te word nie, behalwe om net weer die les uit Duitsland in die verband te onderstreep. Volwasse lidmate en die verantwoordelikes in die kerkstrukture sal opnuut moet besef dat hul kinders se wortels van geloof uit die bedding van die gesin groei. Indien die geloof nie daar deur voorbeeld en onderrig gevoed word nie, mag die wortels juis in die gesin tot ongeloof verdroog. Hierdie saak moet dus voortdurend in huisbesoek, skoling, prediking en so meer by die lidmate ingeskerp word. Daar sal ook nuut gedink moet word oor sake soos hoe en of huisgodsdienste gedoen moet word in 'n moderne televisiekykende gesin met 'n deurmekaar program¹⁸. Effektiewe leiding oor sinvolle godsdienstebeoefening binne die gesinsopset sal gegee moet word. Hulp uit die geesteswetenskappe rakende die dinamiek en kommunikasiemoontlikhede binne die moderne tot post-moderne gesin sal toenemend aandag moet kry. In sake soos hierdie lê vir die navorsers in ons kerk 'n braakland wat dringend ondersoek moet word.

In die lig hiervan sou 'n kritiese vraag dan ook gestel kon word. Huidig word die idee in die Nederduitse Gereformeerde Kerk met ons skoolse kategesestelsel geskep dat die kind die nodige godsdienstige onderrig Sondae by die kerk ontvang. Dit laat die indruk (reg of verkeerd), dat soos die gewone skool daar is om die kinders te leer en die ouers se onderrig bysaak is, die kategeseskool daar is om die kind godsdienste te leer. Ook in hierdie geval word die ouers se bydrae dan sekondêr, of so word in alle geval gemeen. Dat aan die spoedige en verantwoordelike regstel van die saak ernstige aandag gegee sal moet word, ly geen twyfel nie. As ons nie weer ons fokus na die gesin verskuif nie, sal al die sogenaamde mooi strukture wat ons rondom die kategese bou van weinig nut wees. As gelowige kinders nie meer uit die gesinne kom nie, sal die mooi kategesestrukture met toetse en al nie eens meer die kinders te siene kry nie. Om vandag nog die ouerbetrokkenheid enigins te devalueer - al is dit implisiet deur 'n kategesestelsel - is om "Russiese roulette" met sekularisasie te speel. Waartoe dit kan lei kan in Duitsland gesien word!

c) Aan die bedienaars van die Woord (veral in akademiese kringe en meerdere vergaderings) in Suid-Afrika moet daar veral 'n waarskuwing oor die behoud en beskerming van die gesag van die Skrif in die gemeenskap gaan. Daarteen moet gewaak word dat daar nie op so manier met die Skrif omgegaan word dat die Skrif uiteindelik in die oë van die Christene "stil" word nie. Die gewone lidmaat het eintlik nog 'n baie fundamentalistiese benadering tot die Skrif en glo daarom byna letterlik wat in die Bybel staan. As teoloë weet ons wat die gevare daarvan is, maar dit beteken nie dat ons daarom ons oë vir die realiteit daarvan in ons gemeentes moet sluit nie. Dit is vir ons as teoloë relatief maklik om na ses jaar van studie 'n bepaalde kritiese houding teenoor die Skrif met ons geloofslewe te versoen. Ons moet egter onthou dat dit ons ses jaar geneem het om daaraan gewoond te raak. Daarom moet ons ons fundamentalistiese lidmate met wysheid en takt hanteer, maar tog ook geleidelik opvoed. Ons hantering van die probleme en die houding waarmee ons dit doen mag nooit die gesag van die Bybel by die lidmaat onder verdenking plaas nie. (Dit geld ook vir die wyse waarop ons met die fundamen-

talisme van ons lidmate omgaan). Ons moet besef dat omdat die Skrif nog vir die lidmate gesag dra, luister hulle nog na die prediking. Wanneer hulle egter begin twyfel of die Skrif nog die onfeilbare Woord van God is, is dit die begin van die einde. Dan verloor ons veel meer as wat ons kan bekostig, omdat ons ons lidmate op so 'n wyse die gesagvolle spreke van God ontsê en in die kloue van sekularisme jaag. Die konsekwensies daarvan is reeds uit die situasie in Duitsland wat hierbo beskryf is, duidelik.

3 'n Vrug van sekularisasie: mensvergoddelikende individualisme

3.1 Die Duitse individu as selfmanipuleerder en normeerder van sy eie leefwêreld

3.1.1 Die gesekulariseerde mens in Duitsland het hom "na homself gekeer"¹⁹. Immers, as die teenwoordigheid van God nie meer erken word nie, kan daar tog nie na Hom toe gedraai word nie. Met God "weg" uit die samelewing, moet iets of iemand in Sy plek kom en Sy funksies oorneem. In die atmosfeer van hoë tegnologie en materiële welvaart het die mens al meer die selfversekerende mentaliteit begin ontwikkel dat alles onder sy beheer is en dat hy die manipulerende meester van sy leefwêreld is. Die mens is inderdaad in staat om binne die grense van sy rede en tegologies-wetenskaplike vermoë feitlik alles te verklaar en dienooreenkomstig te beheer.

Ek noem net twee voorbeelde wat die omvang van die religieus-filosofiese inslag van hierdie lewenshouding in Duitsland illustreer. Ten eerste was daar die interessante verskynsel tydens die Golfoorlog in 1991. Die kerke het gedurende die enkele weke wat die oorlog geduur het, skielik tot oorlopens toe volgehoop. Die verklaring wat deur verskeie Duitse "dominees" gegee is, is juis dat die deursnee mens skielik by 'n realiteit (die oorlog) gekom het wat hy self nie meer deur sy normale tegnologiese en ekonomiese vaardighede kon manipuleer nie. Die wyse van manipulasie wat toe gekies is, is die kerk, met die hoop dat hul teenwoordigheid in die kerk iets transedents in beweging sou stel²⁰. Toe die gevaar verby is, het die kerk net so skielik leeggeloop, aangesien daardie vorm van manipulasie toe nie meer nodig was vir die verdere voortgang van hul dag tot dag bestaan nie. Van 'n blywende verhouding met God of 'n erkenning van sy voortdurende teenwoordigheid in hul lewens was daar geen sprake nie. Die kruks van die saak is dat die mens homself vir sy lewe en die manipulering daarvan verantwoordelik voel (en nie God werklik as deel daarvan ervaar nie). Hy gebruik dan dienooreenkomstig watter middele daar op daardie oomblik vir die manipulasie nodig is (al is dit ook die kerk)²¹.

'n Tweede voorbeeld is die belangrike rol wat byvoorbeeld psigiater en soortgelyke raadgewers in die Duitse samelewing speel²². Die rol van die psigiater is onder andere om die persoon te help om self sy eie angste en probleme te verwerk, iets wat voorheen grootliks binne kerklike sfeer hanteer is. Omdat die geloofstoeflug tot God nie meer aanvaar word nie, word kerklike "hulpmiddels" soos pastoraat, bieg in die Roomse kerk en so meer - wat in die verlede baie mense in hul nood gehelp het - nou nie meer benut nie. Die mens gaan eerder na die psigiater as na die dominee in sy poging tot die selfmanipulasie van sy situasie.

Hierdie oortuiging dat elke individu die manipulerende reg het om self te

besluit wat vir hom bruikbaar is, het meegewerk tot die ontstaan van 'n "produktgeoriënteerde" samelewing. Dit word ook die "warehouse effek" genoem²³. Saam met God het "absolutes" uit die samelewing verdwyn. Daarenteen word die lewe van die individu gesien as een van konstante individuele keuse na gelang van wat nodig word. Soos in 'n groot winkel kan hy in sy leefwêreld instap en na die rak gaan wat dít aanbied waaraan hy behoefte het. Daar kan hy uit al die moontlikhede kies wat hy meen die beste aan sy behoeftes voldoen. As hy finansiële probleme het, kies hy uit 'n klomp banke die een wat die beste aan sy behoeftes voldoen en vir hom die beste finansiële strategie kan uitwerk. As hy probleme tuis het, kies hy weer uit die aanbod van beraders, sielkundiges, predikante, boeddhistiese monnike en so meer die een wat hy meen vir hom die beste sal werk. Die vraag is dan natuurlik: "Wat het die kerk te bied?" Hierdie houding plaas die kerk voor 'n groot aktualiteitskrisis en ook uitdaging. Die kerk moet mense oortuig dat die antwoorde steeds by die kerk te vinde is; dat die ware sin van die lewe nie elders gesoek moet word nie. Die effek van hierdie "druk" op die kerk is interessant. Male sonder tal het ek waargeneem hoe daar by godsdienstige geleenthede van die Bybelse Evangelie wegbeweeg word ten einde onder andere vir die rasonale mens aanvaarbaar te klink²⁴. So wil die kerk steeds 'n aantreklike keuse op die rak probeer bly.

3.1.2 'n Saak wat met selfmanipulasie van die leefwêreld saamhang, is die funksionering van menseregte en selfregte in die samelewing

Menseregte, wat uiteindelik 'n nuwe wêreldorde moet verseker, vorm 'n sentrale pilaar in die Duitse gemeenskapsfilosofie. Elke mens het basiese regte, byvoorbeeld om genoegsaam kos te hê, 'n woonplek te hê, onderrig te ontvang, vry te kan beweeg, ens. Daarvoor is vrede en demokrasie belangrike vereistes. Na my mening het daar in die afgelope tien jaar 'n interessante (en miskien verwagte) aksentverskuiving ten opsigte van menseregte in die Duitse samelewing begin kom²⁵. "Menseregte" beteken dat almal soortgelyke basiese regte het. Die ander kant van die muntstuk is egter dat elke individu sy eie regte het...en wie sal bekommerd wees oor my regte as ek nie self daarvoor bekommerd is nie? Selfreg (en die byna aggressiewe verdediging daarvan) het die "natuurlike kind" van menseregte geword. Ek as mens het sekere regte wat die samelewing en die ander mense my skuld, wat ek dus sal verdedig en wat niemand van my kan wegneem nie.

Die konsekwensies hiervan is interessant. Vryheid van denke en opinie is byvoorbeeld ook 'n basiese reg. Dit beteken dat ek die reg tot bevraagtekening van norme het. Norme word immers alleen normatief as ek dit vir myself as sodanig aanvaar. As iemand wat die reg het om oor myself te beskik en dus verantwoordelikheid vir my eie keuses dra, mag ek as korrek aanvaar wat ek meen korrek is - natuurlik binne die perke van die landswette. Daarmee het die christelik-etiese "magsaansprake" toenemend onder bevraagtekening gekom. Wat om een of ander rede nie aanvaarbaar is nie, word doodgewoon verwerp. Dit word die duidelikste ten opsigte van sake soos byvoorbeeld seksualiteit gesien. Kuisheid voor die huwelik het lankal onder die aanslag van hierdie "normatiwiteit" gesneueel²⁶. Daar word deesdae algemeen daarvan uitgegaan dat seks nie tot die huwelik beperk is nie²⁷. 'n Vraag wat byvoorbeeld etlike ure oor die televisie gedebatteer is, is of dit raadsaam is om met 'n platoniese vriend (dit wil sê nie jou spesiale vriend oftewel

jou nooi of kêrel nie) ook gemeenskap te hê²⁸. Die groep wat "nee" gesê het, se argument was dat dit dalk jou vriendskapsverhouding mag beïnvloed. In hierdie hele gesprek is daar nie een maal melding gemaak van norme wat buite die individu of gemeenskap (in byvoorbeeld die wil van God) lê nie. Norme word binne die beskikkingsmag van die mens self ingeperk. Argumente wat dan logies-rasioneel of selfs emosioneel die meeste effek het, wen uiteindelik. Kortom, hierdie selfbeskikking beteken inderdaad geen godbeskikking meer nie. Deurdat die beheer van die individu se lewe volledig in sy eie hande oorgaan, is daar niks wat meer vir die hand van God oorbly nie. Wat gebeur word nie meer as die beskikking van God gesien nie. Die gesag van die kerklike norme is in die proses op dieselfde vlak as die van die individu gebring. Dit het telkens gebeur (in gesprekke byvoorbeeld op die televisie) dat die kerklike standpunt gestel word en dat die reaksie was dat dit bloot een opinie uit baie kan wees. Binne hierdie soort "normatiewe individualisme" kan 'n volgende individu egter 'n ander standpunt handhaaf wat vir hom ewe legitiem en ewe gesagsvol is²⁹.

Daarmee saam bestaan daar iets wat 'n mens "godsdienstige asketisme" kan noem. Deels as gevolg van die individualisering bestaan daar die reg tot privatisering. 'n Ander het nie die reg om te weet wat ek godsdienstig glo nie - dit is my saak. Die ander sy van die munt is egter dat dit ook nie heeltemal aanvaarbaar is om my godsdiens gedurig in gesprekke na vore te bring nie. Binne die individualisme wil persone nie die gevoel kry dat hulle vanuit goddelike oortuigings genormeer of aangespreek word nie. Geloof is immers 'n persoonlike saak. As ek iemand van my opinie wil oortuig, moet dit op logies-rasionele vlak gedoen word³⁰.

3.2 Enkele toegepaste opmerkings oor die situasie in Suid-Afrika in die lig van die situasie in Duitsland soos in 3.1 beskryf.

In die lig van die opmerkings wat oor die situasie in Duitsland gemaak is, gaan sekere verwante aspekte in die Suid-Afrikaanse situasie nou aandag ontvang.

3.2.1 Die kerklidmaat in ons land het verander en is nog besig om te verander na 'n rasionele individualis wat toenemend in die tegnologiese samelewing beheer oor homself en sy omgewing orneem. Dit mag die kerk nie ignoreer of probeer "wegdink" nie. Inteendeel, dit hou baie implikasies vir die kerk in.

Om maar by die profetiese funksie van die kerk te begin. Wesentlik aan die Christendom is die getuigende verkondiging van die Evangelie van die transendente God wat in 'n sekere sin rasionele inperking en diskussie te bowe gaan³¹. Tog moet hierdie verkondiging sinvol en oortuigend aan 'n individualisties-rasionele mens in 'n tegnologiese wêreld "verwoord" word. Dit bied 'n besondere uitdaging aan die kerk. Uit Duitsland is die belangrike les geleer dat die moderne rasionalistiese pragmaties en bevraagtekenend met inligting - ook op godsdienstige gebied - omgaan. Hy dink na en toets. As iets nie sinvol is en "werk" nie, word dit maklik verwerp.

In konkrete terme beteken dit die volgende: In die rasionalisties-pragmatiese wêreld het die werkbaarheid van iets in die praktyk die kriterium vir die waarheid daarvan geword. Uit die Duitse situasie blyk dit juis dat sodra die mens as individu rasioneel en krities raak, hy ook baie makliker krities ten opsigte van die godsdiens raak. Dit beteken dat sy oordeel toenemend minder deur lojaliteit en

emosionele verbondenheid aan die kerk gekleur word. Die leemtes in die geloofwaardigheid van die kerk word dan ongenaakbaar blootgelê en openlik verwerp. In 'n versekulariseerde wêreld is dit nie meer mode om uit respek die foute van die kerk oor te sien of onder sosiale druk die kerk te steun nie.

Watter uitdaging hou dit vir die kerk in Suid-Afrika in? Die vroeë kerk se saad was die bloed van die martelare. Dade het woorde bevestig. Vandag is en kan dit nie anders wees nie. Die dringendheid is egter dat die kerk in Suid-Afrika nou in die periode verkeer waar sy boodskap meer as ooit deur die kam van rasionalisme getrek word deur dit aan sy dade te toets. Die toets vir die waarheid van dit wat die kerk sê, lê in die wyse waarop die gelowige dit wat geleer word "voorlewe". In Duitsland wil dit blyk of die kerk die toets nie geslaag het nie. Christene moet besef dat hulle toenemend besig is om die integriteit van die Christendom deur hul optrede in die oë van die samelewing op die spel te plaas. Veral die dominees staan hier in die middelpunt. Elke berig oor 'n dominee wat die voor of agterblad van die 'n koerant haal, is in die lig van bogenoemde 'n verlamme slag vir God en sy kerk. Dieselfde geld vir die dominee wat sy woord maklik breek, sy humeur verloor, lui is om sy werk te doen en so meer. Die rasionalistiese mens en lidmaat sien daardeur en fel 'n vernietigende oordeel, 'n oordeel wat moeilik verander sal word. Die kerk kan dit nie bekostig om so met sy eie integriteit te dobbel nie. By wyse van tug, selfdissipline en so meer moet dringend wal gegooi word. 'n Lewende, positiewe, entoesiastiese gemeente bly uiteindelik die beste teëvoeter vir hierdie "aanslag".

3.2.2 In hierdie verband kom die aktualiteit van die prediking ter sprake. Die Nederduitse Gereformeerde Kerk het die goeie tradisie om baie klem te lê op Christusprediking. Tog moet die kommunikatiewe konsekwensies hiervan kortliks oorweeg word. In die eerste eeu was Jesus natuurlik onbekend en dus moes die Bybelskrywers in hul geskrifte sterk fokus op wie Jesus regtig is. Hulle moes die Grieke inlig oor en die Jode oortuig van die persoon van Jesus en wat Hy alles gedoen het. Ons merk tog op dat sodra die gemeente Christologies ingelig was, het die etiese konsekwensies van hul Christenskap vir hul daaglikse lewe aktueel begin raak (vergelyk byvoorbeeld 1 Korintiërs, 1 Johannes, 1 en 2 Petrus en so meer). Die aktualiteit het verskuif van wie Jesus is na wat Hy vir hulle daaglikse lewe beteken. Hoe hulle moet optree en wat hulle as Christene moet doen, het vir hulle belangrik begin word.

In ons kerke sit mense wat oor die jare van prediking al male sonder tal gehoor het wie Jesus is en wat Hy vir ons gedoen het. Jy hoef hulle nie meer te oortuig wie Jesus is nie, maar wel hoe hulle in hierdie of daardie situasie moet optree as Christene. Die aktuele - ook vir die prediking - raak dus die praktiese, konkrete lewe van die Christen. Daarmee word nie gesê dat daar nie oor Christus gepreek moet word nie. Om egter Sondag vir Sondag oor die Christologie te preek en dit aan 'n gemeente wat dit ken en aanvaar, is kommunikatief kontraproduktief. Sels die mooiste storie word vervelig en oninteressant as 'n mens dit oor en oor hoor. Aktuele prediking beteken onder andere om profeties die prakties-etiese konsekwensies van die Evangelie van die kansel af duidelik uit te spel; wat beteken dit vir my as ek skielik ernstig siek word, of as ek hoor ek het nie die bevordering gekry waarvoor ek twintig jaar gewerk het nie? Die verkondiging moet die ervarings- en denkprosesse van die mens so aanspreek dat die mens dit wat van die

kansel af gesê word in sy alledaagse lewe ontdek en kan gebruik.

Verder moet die predikers ook realisme vertoon. Dikwels word die wonderlikste dinge van die kansel af belowe wat lidmate ook graag glo, maar keer op keer ook teleurstel omdat dit nie altyd so in die lewe werk nie. Ons moet onself in ons prediking nie skuldig maak aan "advertensiebedrog" nie. In 'n advertensie word daar byvoorbeeld gesê dat jy kan bly soos jy is of jy kan wegbreek na "Mainstay". Die "wegbreek na Mainstay" beteken volgens die advertensie dat jy op 'n eksotiese eiland beland. As jy regtig die drank drink en miskien nog 'n bietjie te veel, kom jy vinnig agter dat dit nie 'n eksotiese eiland is waar jy jou bevind nie. Dit gebeur te dikwels dat predikante "advertensiebedrog" met die lidmate pleeg omdat hulle self nie die konsekwensies van die Evangelie of die Woord van God self deurworstel het nie. Die moderne, rasionele mens, so het dit in Duitsland meer as duidelik geword, sien daardeur en reageer in ongeloof. Die resultaat is kontra-produktief. Ons kan byvoorbeeld nie ongekwalifiseerd sê "Jesus gaan al jou probleme hier op aarde vir jou oplos sodat dit met jou goed sal gaan" nie. Dit het nie met Jesus self gebeur nie en ook nie met Paulus en baie ander nie. Jesus is verwerp en moes sterf. Paulus was menslik gesproke feitlik sy hele lewe lank 'n verloorder. Hy is geslaan en gestenig en sy gemeentes het hom soms baie leed aangedoen. Tog het Paulus 'n oorwinnende lewe gelei en hoe dit gebeur het, beskryf hy noukeurig in sy briewe. Dit is daar om te lees, as ons as dominee net moeite doen met die bestudering van die Nuwe Testament. Die geheim hiervan moet immers op praktiese wyse self deur die prediker deurleef en verstaan word en aan die gemeente oorgedra word in plaas daarvan om met gekykte uitdrukkings van die kansel af vir 'n paar oomblikke in die kerk die gevoel van euforie te skep wat op die eerste trap buite die kerk weer verdwyn.

3.2.3 'n Verwante saak is die liturgie. Soms is dit 'n wêreldvreemde ervaring (ook genoem 'n "sirkuservaring") om as moderne mens 'n kerkdiens by te woon. Hoewel dit in Duitsland van die Protestante minder waar is as van die Roomse Kerk, vorm die kleredrag, die liedere wat gesing word, die manier waarop gepraat word, die binneversierings van die kerkgeboue self³², asook die kultiese rites wat uitgevoer word, eintlik 'n wêreld op sy eie. Hierdie "wêreld" word as anders en vreemd van die alledaagse wêreld ervaar³³. Dieselfde geld van die dominee in sy "spesiale drag". Die effek is dat die godsdiensige facet polariserend gesien word as iets anders as die gewone lewe en iets wat in baie opsigte teenoor die normale lewe staan. Met ander woorde, as jy dan "godsdienst" wil beoefen, betree jy hierdie "vreemde wêreld van die kerk" en daarna verlaat jy dit weer om in die gewone lewe met sy gewone gang opgeneem te word³⁴. Die "lidmaat" kry die gevoel dat die kerk "daar" is en sy gewone lewe "hier". Die "ek" of "ons" staan teenoor die "kerk". Die dominee se erns op die kansel en vermanings oor gedrag hoort tot die idealistiese wêreld binne die vier mure van die kerkgebou. Uit hierdie verkeerde kerkbeskouing kritiseer die mens dan lustig die kerk omdat hy homself nie deel voel van die kerk nie, maar inderdaad in sy denke en lojaliteit daarteenoor staan.

Hierteen moet gewaak word. Daar is heelwat te sê vir die beweging in die Nederduitse Gereformeerde Kerk om sy erediensstrukture, liedere, kleredrag van predikante en so meer ietwat "aan te pas". Hier is inderdaad groot sensitiwiteit en nadenke deur ons liturgete nodig. Kultus is juis daar om byvoorbeeld op simboliese wyse mense bewus te maak van die teenwoordigheid van God, om hulle iets kon-

kreets daarvan te laat aanvoel en hulle so aan te spoor om te reageer. As die kultus asook die liturgiese strukture daardie kommunikatiewe krag verloor en mense voel hulle nie meer betrokke daarby nie en verstaan nie meer wat daar aangaan nie, raak die saak in 'n groot mate steriel. Die werklike mate waarin die liturgie en die kultiese elemente in die erediens die rasionalities-georiënteerde mens nog aanspreek en betrokke laat voel, moet voortdurend gemonitor en aangepas word. Dit veronderstel 'n dinamiek in die kerk wat ook vir plaaslike gemeentes die ruimte gee om aanpassings te maak wat hulle nodig mag ag.

3.2.4 Hierdie aspekte raak ook die hele vraag na die rol wat tradisie in die kerk moet speel. Die kerke in Europa is natuurlik baie tradisieryk. Om byvoorbeeld tradisies wat uit die middeleeue dateer, nog in die moderne tegnologiese wêreld sinvol te gebruik is allermens eenvoudig. Die vraag (wat ons ook in ons kerk moet vra) is wat die sin van sekere tradisies is as dit nie meer deur die mense verstaan of aanvaar word nie. Dit kan ook wees dat mense net doodgewoon moeg geword het vir sekere maniere van doen. Die oplossing lyk maklik: raak ontslae van sulke tradisies en gebruikte. Dit is egter nie so maklik nie, aangesien mense tog ook emosioneel en identiteitsgewyse aan tradisies gekoppel is. Die vraag is dus waar die gesonde balans tussen verandering en behoud lê. In hoeverre moet die kerk sy tradisies verdedig in die lig van die aktualiteitskrisis wat dit vir die moderne mens kan skep? Dit open natuurlik die hele vraag na die sinvolheid en diensbaarheid van die bestaande kerkstrukture. Neem byvoorbeeld 'n geleentheid waar daar sewe of veertien lidmate uit tweeduisend 'n geleentheid bywoon. Is dit gereverdig om met so 'n geleentheid aan te gaan? Sekerlik hang dit af van wat die geleentheid is. Tog kan daar by een saak nie verbygekome word nie, en dit is dat eenduisend nege honderd drie en negentig lidmate in die gemeente voel dat hulle nie die geleentheid wil meemaak nie (wat ook al die rede mag wees). Moet daar in die geval nie nuut gedink word nie? As dit byvoorbeeld 'n biduur is wat ter sprake is, is dit nie belangrik genoeg om aan alternatiewe wyses van gebed in die gemeente te dink nie? Strukture het dikwels die geaardheid om stadig te verander en dikwels kry mense met die verandering van strukture die gevoel dat hulle iets verloor. Dit hoef nie so te wees nie, veral nie as daar sensitief en aktueel beplan word nie. Situasies verskil immers van gemeente tot gemeente en dit is gevolglik logies dat die styl van bediening ook na gelang van die situasies kan wissel. Sonder om onverantwoordelik te raak moet elke gemeente voortdurend na die aktualiteit (en gewildheid) vra van wat hulle in die gemeente doen. Ook vir die lekkerste speltjie raak 'n mens moeg as jy dit aanhoudend speel. Daarom moet gemeentes nie voel dat hulle misluk het as 'n ding aanvanklik suksesvol was en later 'n bietjie afgewater het nie. "Bêre" dit dan vir 'n rukkie en haal dit weer van die rak af as die tyd daarvoor ryp is³⁵.

3.2.5 In die lig van die gevaar wat met die "sirkuseffek" ontstaan en die vraag na aktualiteit in die kerk kan die volgende opgemerk word

(a) Dit is belangrik dat die kerklike organisasie en program van so 'n aard moet wees dat dit die gelowige voortdurend daaraan herinner dat nie die grense van die kerk nie, maar sy hele lewe die terrein is waarop die realiteit van die Christendom afspeel. Hier kan weer na die "warehouse-effek" verwys word. Die kerk mag nie toelaat dat hy in een van die duisende hokkies gemanipuleer word nie. Dit raak

die basiese beplanning, organisasie en uitvoer van die bedrywighede van die gemeente. Dit beteken onder andere dat gemeentes in die verindividualiseerde wêreld verder sal moet dink as net "lees en bid". Die sosiale dimensie³⁶ sal (veral ook onder die jeug) beslis 'n integrale deel van die gemeentestrategie moet uitmaak³⁷.

(b) In die erediens en ander kerklike bedrywighede moet die lidmate binne hul eie denk- en belangstellingsraamwerk aangespreek en begelei word, anders mag hulle die gevoel kry dat "die kerk" met iets anders besig is as met hulle. Ook in hierdie verband moet die kerk die eng grense van die kerkgebou oorskrei en die eksistensiële leefwêreld van sy lidmate betree. In sy beplanning, preekvoorbereiding, pastoraat en so meer kan die predikant nie alleen werk nie. Hy sal in noue kontak met die lidmate en hul omstandighede moet bly. Huisbesoek is in hierdie verband van uiterste belang as barometer van dit wat die gemeente dink en voel. Hier eindig dit egter nie. Die predikant sal ook al hoe meer sensitief moet raak vir die realiteite wat in verskillende dele van die samelewing aan die werk is. Wat ervaar iemand wat sy werk verloor? Hoe voel die kondukteur van 'n voorstedelike trein wat dikwels vir sy lewe vrees? Wat ervaar die meisie wat onder druk staan van haar kêrel wat sê alle meisies "doen dit". 'n Mens kan "maklik" in sulke en soortgelyke gevalle raad gee as jy nie besef watter kompleksiteit in hierdie probleme opgesluit lê nie. Om vir die meisie te sê die Bybel sê nee, het nog beslis nie tot by die essensie van haar eksistensiële probleem deurgedring nie. Dit maak dan juis ook die bediening van die Woord op hierdie stadium in ons land so uitdagend en opwindend. Die predikant is ook die hermeneut van die situasie waarin ons ons bevind en alleen so kan hy sy gemeente verantwoordelik lei. Die predikant moet so besig bly met sy gemeente in hul eksistensie dat hulle voortdurend moet voel dat hy "met hulle en hul probleme" verstaanbaar op hul vlak besig is en nie met iets anders wat hulle nie aanstaan nie. Op die wyse sal hulle ook verstaan wat hy vir hulle probeer sê.

In die lig hiervan bly dit vir my 'n groot vraagteken waarom ons so min aandag aan ons kinders in ons erediens gee. Normaalweg maak die preek, liedere en ander dinge vir hulle min sin, doodgewoon omdat hulle dit nie kan verstaan nie. Intussen moet hulle in uiterste verveling deur diens na diens sit. As die opvoedkundige beginsel in gedagte gehou word dat gesindhede, gevoelens en so meer op 'n jong ouderdom in die kind gevestig word, lyk dit vir my dringend noodsaaklik dat die kerk hard begin werk aan die verbetering van die gesindhede van die kinders ten opsigte van erediensbywoning. Verskeie moontlikhede bestaan, byvoorbeeld kinderdienste, kinderkerk, die afstaan van 'n deel van die tyd in die erediens aan die kinders en so meer. Die ou argument dat die "verbondsgesin" kerk toe moet kom en dat daar nie vir die kinders spesiale voorsiening gemaak hoef te word nie, is vals. In die sinagoges het die mans en vroue saam met die kinders buitendien afsonderlik gesit en in gevalle is die diens vir die mans alleen gehou. Die klem op die "saamwees" was nie so 'n prioriteit nie. Die soort van Bybelse legitimering wat aan ons erediensstyl gekoppel word asof dit die enigste "Bybelse" manier van doen is, is eenvoudig nie waar nie. Sinvolle differensiasie in ons kerkprogramme wat op gesonde Bybelse, kommunikatiewe en opvoedkundige beginsels rus, lyk my bitter nodig.

(c) Dit bring ons by die kategese. Die enkele saak wat na my ervaring die hewigste deur die jeug in die kerk gekritiseer word, is dat toetse in kategese geskryf word. Dit hang saam met die sisteem van kategese wat dikwels gevolg word. Dat baie gemeentes eenvoudig daarmee kan aangaan ten spyte van die duidelike afkeuring en teenkantiing van die jeug moet bevestig word. Daar moet besef word dat dit in godsdiens om iets "vrywilligs" gaan. Daarbenewens moet dit die eksistensie van die mens raak en ons weet vanuit 'n kommunikatiewe perspektief dat as dit die geval is, die mens gewoonlik begerig raak om meer te leer. Om iemand te forseer om iets te leer is nie wenslik nie. Die Christendom is immers iets wat in 'n groot mate "op die moederskoot" tuis geleer word. Dit gaan om 'n lewenstyl waarin die waarhede waarin ons glo geleidelik in die persoonlikheid van die kind geïntegreer moet word. Om nou die kind se gesindheid en lus vir godsdiens in te boet ter wille van 'n "toetsreeks" om te kyk of die kind mooi kan leer, is kontraproduktief, en die probleem sal ons as kerk nie kan ignoreer nie. Ons kinders word immers in 'n rasionele en tegnologiese tyd groot waar hulle geleer word om krities te dink. Hulle is nie verkleurmanneltjies wat skielik in die kerk anders word nie. Hulle aanvaar nie meer die toetse omdat die "kerk so sê" nie. Hulle weet ook dat godsdiens op interne motivering gebaseer is en nie ekstern deur toetskennis in mense gekweek word nie. Na my mening het die tyd aangebreek waarin daar nuut gedink moet word oor die kategese, die rol wat dit speel en die wyse waarop dit aangebied word³⁸. Die potensiële energie wat daar in die gemeente en gesinne self bestaan sal meer effektief benut moet word³⁹. Ons kan tog nie tevrede wees as net enkele van die jongmense wat belydenis van geloof aflê regtig met erns in die kerk voortgaan nie. Dit sê tog vir ons dat iets verkeerd is, en as iets verkeerd is moet dit tog reggestel word!

Die kategesesisteem skep ook dikwels die idee dat as 'n mens klaar voor die kansel "gradueer" jy genoeg weet. Dit is tog ook nie waar nie. Daarom is dit vir my eienaardig dat ons kerk so min maak van volwasse besprekingsgroepe waar daar oor aktuele sake gepraat kan word⁴⁰. Daar sal 'n groter sensitiwiteit ontwikkel moet word vir dit wat die lidmate werklik pla. Vrae waarop hulle antwoorde soek sal "gevra" en beantwoord moet word. Hier sal ons ook versigtig moet wees vir 'n "jack in the box" situasie waar die predikant by elke vraag "uitspring" en die resepte gee. Die ontdekking van die waarheid in die praktyk van die lewe is 'n belangrike manier van leer. Dit kan saam ontdek word⁴¹ of deur getuieis of rolspel geleer word.

(d) Wat die etiek betref, mag die kerk hier in Suid-Afrika nie onverhoeds betrap word nie. Met die individualisering veral op etiese gebied word outoritiewe uitsprake deur die kerk ("dit is reg en dat is verkeerd") toenemend bevestig word en sal toenemend in die toekoms bevestig word. Die kerk sal derhalwe sy eie identiteit duideliker moet definieer en diegene wat hulle met die kerk identifiseer, verklarend moet begelei ten opsigte van die etiek. Met ander woorde, vir die jongmense sal duidelik gestel moet word dat as hy die keuse maak om Jesus te volg, dit aan hom 'n bepaalde identiteit gee. Op hierdie identiteit moet hy trots wees en dit moet sy erns wees. Juis binne hierdie konteks funksioneer die etiek dan ook. Omdat ek is wat ek is, doen ek wat ek doen. Iemand anders, wat nie my identiteit as Christen deel nie, sal miskien nie verstaan waarom ek dinge doen soos ek dit doen nie, maar dit is omdat hy nie my identiteit deel nie. Dit is immers 'n illusie dat 'n mens iemand wat nie 'n Christen is nie, aan Christelike norme sal bind, veral

in ons tyd. Die tyd is verby dat die kerk maar net "sê" en dit word "gedoen". Die (jong)mens wil self besluit en wil vir homself weet waarom hy so besluit het. Die kerk sal dus sy grense - wat in Suid-Afrika grootliks vervaag het - duideliker moet trek. Diegene wat hulle binne daardie grense bevind sal dienooreenkomstig moet optree. As ek sê dat ek 'n Christen is, is ek regtig een en tree ek so op. Alleen so sal die kerk as groep in die "nuwe Suid-Afrika" nog duidelike leiding kan gee.

4 Slot

In die stroomversnellings van sekularisasie, rasionalisme en individualisme in Duitsland, slaag relatief min mense nog daarin om aan die rand van die boot van die Christendom vas te klou. In baie opsigte lê die stroomversnellings vir ons hier in Suid-Afrika nog voor. In hierdie artikel is 'n poging aangewend om van die gevare van die stroomversnellings kortliks te bespreek sodat daar hier en daar "aanpassings" deur ons gemaak kan word. Miskien help die lesse wat ons so leer ons om met genade meer mense op die Christelike "boot" te hê as ons anderkant uitkom.

NOTAS:

- 1 Met dank aan die Alexander von Humboldtstigting kon ek vanaf Oktober 1990 tot September 1991 navorsing doen aan die Universiteit van Duisburg, Duitsland. Die inligting wat ek hier weergee is tydens die periode versamel.
- 2 Ek het verskeie eredienste in verskillende kerke in Duisburg bygewoon. Nie in een geval was daar meer as vyftig mense (die dominee en orrelis ingesluit) in 'n oggenddiens nie. As in ag geneem word dat daar drie tot vyfduisend potensiele kerklidmate (wie se name op kerkregisters verskyn) in 'n gemeente woon, is die beraming van twee persent waarskynlik nie ver van die kol nie. Tog moet die persentasie van twee persent in perspektief gesien word. Daar is sowat 80 miljoen mense in Duitsland wat beteken dat twee persent nog ver oor 'n miljoen mense tel wat aktief aan kerkbedrywigheede deelneem (uitgereken die mense wat af en toe daar is). Dit beteken dat die kerk beslis nie non-eksistent in die Duitse gemeenskap is nie, hoewel net 'n klein persentasie van die totale bevolking hulself aktief daarby betrokke voel.
- 3 Daar is met goeie rede besluit om nie die artikel "uit biblioteke" te skryf nie, maar om soveel moontlik inligting op "voetsoolvlak" te probeer versamel. Tientalle gesprekke is gevoer met mense wat wissel van onderwysers, teoloë, gewone kerklidmate, jongmense tot mede-Suid-Afrikaners wat al vir 'n langer tyd in Duitsland woon. Kongresse is bygewoon waar hierdie sake meer of minder direk ter sprake gekom het. Koerante, die radio en veral die televisie (met agtien kanale) was belangrike bronne van inligting. Die inligting is aan die hand van 'n spesifieke stel vrae versamel wat hoofsaaklik gehandel het oor die aktualiteit van die kerk, die lewensfilosofie wat heersend is, die geloofwaardigheid van die Christendom, die mense se houding teenoor die Bybel asook teenoor kerklike gesag. Uiteraard is uiteindelik gevra wat ons as kerk in Suid-Afrika hieruit kan leer. 'n Proses waarin die bruikbare materiaal uitgesif is, het gelei tot die sake wat ek verder

in die artikel gaan aansny.

- 4 'n Probleem is inderdaad die kontroleerbaarheid van die inligting. Ek sou vir geen oomblik wou ontken dat wat hier weergegee word my interpretasie en evaluasie van die situasie is nie. Dit impliseer inderdaad subjektiwiteit, alhoewel ek gepoog het om met onderlinge verbandlegging en ooreenstemming die verworwe inligting so "objektief" moontlik te verwerk. Daarbenewens is die doel van die artikel nie primêr 'n beskrywing van die situasie in Duitsland nie, maar wat ons uit sekere tendense - wat tans in Duitsland aanwesig is - vir ons kerklike situasie kan leer. Dit is uiteindelik nie so belangrik of die tendense onder twee miljoen of tagtig miljoen voorkom nie. Wat wel belangrik is, is dat die tendense voorkom en wat die gevolge is op die plekke waar dit voorkom. Daaruit kan ons iets leer.
- 5 Dit beteken ook ongelukkig dat daar met veralgemenings gewerk moet word. Wat hier beskryf word is sekerlik nie van elke individuele inwoner van Duitsland op dieselfde manier waar nie. Ek is tog van mening dat die breë beskrywings wat ek hier gee vir 'n substansiële deel van die bevolking geld sodat die afleidings wat gemaak word, bruikbaar is.
- 6 Op die Duitse radio is daar byvoorbeeld 'n godsdienstige oordenkings-program wat vyf minute duur. Onder die jongmense in Duisburg bestaan 'n uitdrukking wat sê: "Ag man, jy luister na ....(die program se naam)". Dit beteken dat daardie persoon naïef en "toe" is en nie werklik weet wat aangaan nie.
- 7 Dit is tog interessant dat die kerk as instituut nog 'n sigbare rol speel in die publieke en selfs politieke lewe. Die kerk se tradisioneel sterk organisatoriese posisie binne die staatsverband (vergelyk Luther se tweerykeleer) is onder andere hiervoor verantwoordelik.
- 8 Dit is hierdie geslag kinders wat in die sestigerjare verantwoordelik was vir die studente-onrus. Onderliggend hieraan het natuurlik 'n groot mate van rebelsheid en reaksie teen die bestaande orde gelê. Ook die godsdiens was op hierdie agenda.
- 9 Die vier laerskoolonderwysers - wat uit verskillende streke uit Noord-Duitsland kom - met wie ek oor die saak gepraat het, was dit eens dat die kinders wat in die laerskool kom, feitlik geen kennis meer van godsdiens het nie. Volgens hierdie onderwysers is godsdienstige onderrig tuis eintlik geen prioriteit meer nie. Die verblydende is volgens hierdie onderwysers egter dat in die hoër klasse (stander 7 en verder) kinders wat gelowig word, regtig baie gemotiveerd is. Dit bly egter die minderheid.
- 10 Die bewering dat die uitwissing van die Christendom "altyd maar net een geslag weg is", is nie sonder substansie nie. As kinders nie in hul ouerhuise met die realiteit van God gekonfronteer word en daarin onderrig word nie, is die kans nie baie goed dat hulle elders daardie aanvoeling of oortuigde betrokkenheid sal verwerf nie.

- 11 Daar bestaan waarskynlik 'n verskeidenheid redes waarom dit so is. Een van die vername redes is die liberale teologie wat in die vorige eeu en die grootste gedeelte van hierdie eeu met groot ywer in Duitsland beoefen is. Die boek van Eta Linnemann (*Historical criticism of the Bible* Michigan 1990) bevat 'n uiteensetting en reaksie teen hierdie tipe liberale teologie (en nog meer) wat volgens haar 'n verstoot teen die eintlike wese van die godsdiens is, omdat dit die gesag van die Bybel en God self ondermyn.
- 12 Let maar op die vrye handel wat op Sondag bedryf word, die aansprake wat groepe huidig maak in die debat rondom die toelating van abortie, die verslapping van sensuur op morele gebied en so voorts. Dit is moeilik om sake soos hierdie in die tradisioneel Suid-Afrikaanse konteks nie te sien as gevolg van sekularisasie nie.
- 13 Kerkgeskiedkundig bied hierdie periode in Duitsland 'n kleurrike beeld van verskeidenheid. Alle predikante was beslis nie ongeloofwaardig nie en die kerk het nie altyd onseker opgetree nie. Tog is dit so dat 'n negatiewe saak (veral as dit uit die geleedere van die kerk kom van wie 'n mens dit nie verwag nie) meer impak het en langer onthou word as die positiewe.
- 14 Daar mag hier geargumenteer word dat daar tog altyd meer as een kerk in Suid-Afrika was. Waarom nou skielik van 'n "geloofskrisis" praat? Dit gaan in hierdie artikel oor die Nederduitse Gereformeerde Kerk as sodanig. Wat in die sewentigerjare tussenkerklik met die "bonusobligasies" gebeur het, het nou binne die Nederduitse Gereformeerde Kerk gebeur. Met die "bonusobligasies" het die een kerkgroep gesê dit is goed terwyl die ander een dit afgekeur het. Die regering, wat leiding gesoek het, het gevolglik gemaak wat hulle wou omdat hulle ook daarvoor by 'n bepaalde groep sanksionering gekry het. Met ander woorde, die kerk het as profetiese instansie teenoor die samelewing sy geloofwaardigheid en - belangrik - sy invloed verloor. By wyse van analogie kan gesê word dat die lidmaat 'n soortgelyke "geloofwaardigheidsskok" met die hantering en uitloop van die apartheidsdebat gekry het. Dit het noodwendig die beeld van die kerk en bedienaar van die Woord geraak.
- 15 Hiermee word hoegenaamd nie beweer dat die dominee altyd reg is of in die verlede reg was nie. Dit weet almal tog is nie so nie. Tog word ons teologiese studente so opgelei dat hulle die waarhede van die Skrif hermeneuties verantwoordelik aan die gemeente moet kan ontsluit. Indien hulle dit nie doen nie, moet daar 'n vraagteken gestel word oor hul eie lojaliteit en gehoorsaamheid aan die Skrif. In die eerste en laaste instansie is en bly hulle die bedienaars van die Woord en as hulle nie meer so verantwoordelik as wat 'n mens maar kan die waarhede van die Skrif deurgee nie, maar met allerhande bymotiewe hierdie arbeid uitvoer, behoort hulle nie Sondag op die kansel te klim nie. Immers, uiteindelik moet 'n mens tog daaraan kan bly glo dat die bedienaar van die Woord iets van die goddelike Woord aan sy mense bly verklank.
- 16 Natuurlik is bogenoemde nie die enigste rede vir die aanwesigheid van

sekularisasie in ons samelewing nie, maar tog 'n baie belangrike rede.

- 17 Enkele voorbeelde mag miskien help om te illustreer waarna ek hier verwys. Een van die ongelukkige insidente in hierdie verband is die eise wat onlangs deur die aanhangers van rasseseiking in die openbaar gemaak is dat die kerk tugstappe teen hulle moet neem. Wie het uiteindelik in die proses as wenner weggestap? Beslis nie God nie. Miskien was daar so 'n bietjie politieke gewin en leedvermaak, maar oor die verleentheid wat dit vir die kerk geskep het om so 'n intiem kerklike saak oor die televisie en in die koerante uit te spook, hoef niemand te twyfel nie. So boet die kerk geleidelik aan geloofwaardigheid en respek in. Vir my lyk dit ook of die aanbidding van verskillende gode by Kodesa in hierdie kategorie mag val. Dit beteken nie dat daar nie gebid moet word nie. Laat die Christene alleen (voor die tyd en deurentyd) bid sonder om met geboë hoofde ander "gode" te "eer".
- 18 Dit is 'n vraag of die ou "boekevat" gedagte die effektiwste wyse van godsdienstbeoefening tuis is. Sou 'n sisteem van "huisgodsdienst" waarin die Skrif in kommunikatiewe interaksie met die probleme en behoeftes van 'n spesifieke gesin staan nie beter wees as om bloot elke dag 'n stukkie saam te lees nie?
- 19 Hierdie veralgemening moet in die lig gesien word van 'n vroeëre opmerking dat sowat 98% van die mense in Duitsland hulself nie meer aktief aan die kerk verbonde voel nie. Daar is egter nog die sowat 2% van wie hierdie opmerkings waarskynlik nie waar is nie, maar wat tog nie die effekte daarvan heeltemal kon ontkom nie. Die groot hoeveelheid Turkse Moslems word ook nie hier in berekening gebring nie. Dit gaan dus hier om die oorgrote meerderheid, maar nie almal nie.
- 20 Op byeenkomste en op televisie is die Bybel en die Koran byvoorbeeld saam gelees. In 'n soort gekombineerde hulpgeroep na die transendente is daar vir reaksie gevra.
- 21 Dit is opmerklik dat hoewel die indruk bestaan dat die versekulariseerde mens nie meer in die kerk belangstel nie, dit nie beteken dat hy sy religiositeit verloor het nie. Die Here het ons nou maar eenmaal as religieuse mense geskep. Daarom is daar ook in die versekulariseerde wêreld dikwels tekens van hierdie soeke na iets groter en beters as wat die mens self het om te bied. Hoewel God uit die samelewing "gemanipuleer" is, bly Sy skaduwee nog oor die wêreld val.
- 22 Hoewel ek geen statistiek in hierdie verband in die hande kon kry nie, is ek verseker van die waarheid van die stelling wat sy oorsprong het by 'n professor met noue kontak met psigiaters.
- 23 Een persoon het dit aan my gestel dat Europa deur die "Eksoduservaring" beweeg het. Hulle het uit Egipte (swaarkry, oorlog ens) getrek. In die post-modernistiese situasie is hulle nie seker waarheen volgende nie. Hulle beleef welvaart maar ervaar tog ook die stres wat met 'n hoogs tegnologiese

- gemeenskap sinoniem is. Daarom is die "warehouse-effek" die aangewese weg om te volg. Elkeen kan nou vir homself besluit en kies waarheen hy wil gaan, wat hy nodig het en hoekom hy dit juis so wil doen.
- 24 Daar is byvoorbeeld oor die radio godsdienstige programme en oordenkings waarin die naam van Jesus of God nie eens genoem is nie. Die inhoud bestaan bloot uit 'n klompie mooi klinkende stellings wat aanmekeer geryg is. Dit het ook in 'n gespreksprogram oor die televisie gebeur dat 'n dominee - wat in die program die kerk verteenwoordig het - sê dat die kerk meen dit of dat is reg; op 'n vraag wat hy persoonlik as jeugleer aan die jongmense oor die onderwerp sou sê, handhaaf hy dan 'n ander onbybelse standpunt wat rasioneel meer aanvaarbaar vir die jeug sou klink. Dit is die resultaat waartoe die strewe na sogenaamde aktualiteit Christene soms lei. Weer eens moet hier gesê word dat daar wel nog baie dominees is wat die Evangelie suiwer en met integriteit bring.
- 25 In 1981-82 het ek ook vir 'n jaar in Duitsland studeer.
- 26 Dit is byvoorbeeld glad nie problematies vir teologiese studente om soms met die medewete van die kerk, saam te woon nie.
- 27 Daar word gesê dat die huwelik nie noodwendig die ruimte vir die beoefening van seks is nie. Daar waar liefde en selfrespek bestaan of waar die mens homself oopstel in sy verhouding tot 'n ander word ewe-eens 'n ideale ruimte vir die beoefening van seks aangetref. So kan verskillende argumente gebruik word om verskillende sake te regverdig, byvoorbeeld, seks is ook vir genot gegee en as dit vir beide partye genot verskaf is dit geregtig, al is hulle verhouding bloot platonies of toevallig. Die moontlikhede van hierdie vorm van selfnormgewing laat 'n mens koud word!
- 28 Dit is nie 'n vraag of dit toelaatbaar is nie. Indien jy voel jy wil so iets doen staan dit jou vry om dit te doen. Dit gaan dus spesifiek om die raadsaamheid van wat gedoen word.
- 29 Die idee moet egter nie hier geskep word dat die Duitse samelewing in 'n soort individuele losbandigheid ontaard het nie. Die interessante is dat daar baie duidelike oorkoepelende norme bestaan wat deur almal as "reg en billik" aanvaar word. Die erkenning van menseregte en daarmee selfregte, demokrasie, vrede, is basiese vertrekpunte. Hierdie sake word nie meer Christelik gemotiveer nie, maar bloot op die pragmatiese krag daarvan aanvaar. Dit is binne hierdie oorkoepelende norme wat hulle in die gemeenskap gevestig het, dat die individu sy vryheid van normatiewe beweging het. Daarom is onderwerpe soos persoonlike gedrag, verhoudings, seksualiteit, religie en so meer veral ter sprake as dit by die "individualistiese" trekke van die etiek kom. Hier moet die aandag net gevestig word op 'n belangrike verskil tussen die Duitse en Suid-Afrikaanse samelewing. In die Duitse samelewing bestaan daar 'n verstommende tradisie van gespreksvoering, of dit in die trein is, of op die televisie of in die koerant. Telkens het ek saam met Duitsers in 'n motor iewers heen gery. Hoewel hulle oor ditjies en datjies ook gesels, kom

hulle baie vinnig op die "sake van die dag". Diepgaande diskussies volg. Dit is deel van die Duitse kultuur. In die gesprek raak hulle ook nie persoonlik nie en hoewel hulle soos dag en nag van mekaar mag verskil, beteken dit nie dat hulle nie meer vriende is nie. Intendeel, dit gaan vir hulle om die saak en saaklike argumente tel dus. Hier by ons ken ons die situasie. Sodra mense regtig begin verskil in die Kerkbode, word die gesprek dikwels beëindig. Ons kyk na vyftien minute gesprekke op televisie waar elkeen net vinnig sy standpunt kan stel, sonder dat enige diskussie volg (in Duitsland duur die tipe programme twee tot drie ure). Ons raak veel gouer persoonlik betrokke, etiketteer mekaar, groepeer saam, raak kwaad of uitermate emosioneel en so voorts. Dieselfde geld vir kerksake. 'n Antwoord op die probleem is natuurlik dat ons ons mense lei deur hulle te help om ook die standpunt van die kerk duidelik te verstaan sodat hulle nie op allerlei irrasionele reaksies in 'n gesprek hoef terug te val omdat hulle onseker en bedreig voel nie. 'n Goed toegeruste lidmaat is 'n belangrike vereiste. Daarmee sou 'n mens onder andere irrasionele hardkoppigheid kon teëwerk.

- 30 'n Dosent in Ou Testament aan die Universiteit in Duisburg het die saak breedvoerig aan my verduidelik. Veronderstel daar moet in 'n vergadering oor 'n saak besluit word, sal sy as Christen dit nie waag om te sê dat die Bybel so en so sê of dat die Christelike norm dit of dat vereis nie. Dan is die saak in alle geval klaar verlore. Nee, in argumentasie en gesprek probeer sy die spel van die rasionaliste speel. As haar standpunt uiteindelik seëvier en iemand sou haar vra waarom sy dan so dink, sou sy in 'n privaatgesprek van haar geloof in God praat. Dit is egter haar persoonlike saak en nie vir die openbare tafel bedoel nie. Dit beteken egter nie dat daar glad nie mense in Duitsland is wat oor hul geloof openlik getuig nie.
- 31 Paulus het reeds die probleem in 1 Korintiërs 1:18-2:5 aangespreek.
- 32 Die reaksie van die Duitsers op die pragtige kerkgeboue en katedrale was interessant. Godsdienstig reageer baie van hulle skerp. Hulle sien die massiewe geboue as 'n teken van die oneerlikheid en uitbuiting van die armes deur die kerk. In dié sin kommunikeer die uitspattige kerkversierings negatief. Dit plaas dan ook die hele finansiële stelsel en geloofwaardigheid van die kerk huidig steeds onder 'n skerp kritiese vergrootglas. Kultureel reageer hulle egter anders. Hulle openbaar 'n besondere trots op hierdie geboue as monumente en versorg die geboue ten spyte van baie hoë finansiële eise. Geen wonder dat volgens inligtingstukke die gebou wat die meeste in Duitsland besoek word die dom in Keulen is nie.
- 33 Heelwat ander sake is ook hier ter sprake. In die Roomse Kerk is die hele saak van die selibaat sterk onder diskussie. Dit word uit verskeie oorde bevestig. In 'n televisiedebat is die kerk alle reg ontsê om hom oor die huwelik of oor die verhouding man-vrou of oor sake soos geboortebepaling uit te spreek. Die argument was dat mense wat in selibaat lewe tog sekerlik nie weet wat op bogenoemde terreine aangaan nie en derhalwe ook nie werklik raad daarvoor kan gee nie.

- 34 Hierdie vorm van benutting van die kerk pas in by die individualisme en die siening dat godsdiens iets privaat is, wat 'n sterk oortuiging onder Duitsers uitmaak.
- 35 Ek dink hier aan 'n konkrete voorbeeld van 'n lokaal wat deur die gemeente vir die jeug voorberei is. Vir twee jaar is die lokaal uiters goed benut. Skielik was daar 'n afplating. Die kamer is toe "weggeneem" omdat die jeug nie meer sou belangstel nie. Die waarheid was egter dat 'n normale wisseling van die jeug in die gemeente plaasgevind het (die groep is van die skoolbanke af universiteit of werk toe). Die groep wat direk gevolg het, was sosiologies anders saamgestel en het nie genoegsaam in die lokaal belanggestel nie. 'n Jaar later was daar weer belangstelling in die lokaal by die kerk. Toe is daar gesê dat "die jeug" hul kans gehad het en hul versoek is geweier. Hierdie gemeente het hoegenaamd nie verstaan dat daar ook 'n groot mate van plastisiteit in die bedieningspatroon van die gemeente moet voorkom nie. Strukture is daar om mense te "dien" en nie mense strukture nie. Neem as verdere voorbeeld die godsdiensprogramme op televisie. In 'n onlangse opname is getoon dat drie van die vyf ongewildste televisieprogramme godsdiensprogramme was. Hang dit nie onder andere saam met die wyse waarop dit gedoen word nie?
- 36 Hier dink ek aan sosiale verkeer in 'n breë sin van die woord. Aangesien gemeentes wyd uiteenlopend is, kan "resepte" nie gegee word nie. Sosiale verkeer veronderstel immers 'n spontane meemaak deur individue aan gemeenskaplike aktiwiteite. Daarom is dit ook raadsaam om dit dan aan die individue oor te laat om te besluit wat hulle saam wil doen. Dit veronderstel dat die hele gemeente nie aan alles sal meedoen nie, maar dat groepies van mense wat in dieselfde sake belangstel, ook hierdie belangstellings van hulle saam kan ontwikkel en beoefen. Dit impliseer dat die wykindelings nie absoluut in die verband afgeforseer behoort te word nie, maar dat daar ook ruimte gelaat word vir interaksie binne die gemeente los van die wyke. Dit hoef ook nie "groepvorming" in die gemeente te beteken nie. 'n Gemeente hoef homself nie bedreig te voel as daar verskillende groepies in die gemeente is wat intensiewer met mekaar saamwerk nie. Daar is immers meer as genoeg sake - soos die erediens - waar die hele gemeente saamkom. In sommige gemeentes bestaan daar die persepsie dat 'n gemeente net iets kan doen as almal dit saam doen. Dié siening moet bevraagteken word.
- 37 Die ou argument dat "As ek na 'n kerklike byeenkoms toe kom, wil ek nie sit en tee drink en oor allehande goed gesels nie. Ek wil bepreek en bebid word", klink vroom, maar hou nie rekening met die eise wat die verindividualiseerde samelewing aan die kerklike bediening stel nie. Dit werk ook met 'n eng beskouing van wat "kerklike bediening" is. Die polarisasie tussen my alledaagse lewe en die kerklike sake moet deur die aktuele styl van die kerklike bediening deurgesny word. Christenskap reik tot in die verste hoeke van my lewe en dit moet ek ook uit die styl van die kerklike bediening leer.
- 38 Daar mag beweer word dat dit gedoen word. Dit is seker so. Soos met

enigiets lê die toets in die produk wat gelewer word. Dit is verstommend hoe min lidmate werklik van die Bybel en selfs die leer van die kerk weet. En dan is dit mense wat elf jaar lank in die kategetiese "opgelei" is. As teologiese dosente is ons male sonder tal verbaas oor die gebrek aan doodgewone Bybelkennis van die teologiese studente wat as eerstejaars by ons aanmeld. Dan is dit veronderstel om mense te wees wat in die Bybel belangstel. 'n Mens mag miskien jou oë vir hierdie dinge toemaak en sê dat dit darem nie oral so sleg gaan nie, maar tevrede kan ons beslis nie wees nie.

- 39 As daar na die definisie van geloof in Hebreërs, Johannes en Jakobus gekyk word, is dit duidelik dat die toets vir geloof in die lewenswandel van die betrokke persoon lê. Huidig in ons kerk kom hulle dikwels net 'n toets deur, sê hulle glo en lê belydenis van geloof af. Is dit aanvaarbaar? Klink dit nie byna logies dat die senior lidmate meer sal moet doen om die lewenswandel van die jongmense te kontroleer nie? As hulle nie die sigbare tekens van die geloof dra voor hul belydenisaflegging nie, sal hulle dit ook nie na die tyd dra nie, tensy daar iets radikaals in die persoon se lewe gebeur. Wat die kerk nie moet miskyk nie, is dat in hierdie sake ons met die voortbestaan van die kerk te doen het.
- 40 Hier dink ek aan byeenkomste wat miskien op Sondagand kan plaasvind waar daar oor aktuele sake gepraat word. Soos die belangstelling wissel, kan 'n paar groepe gelyktydig vergader. Op dié manier kan daar by probleme uitgekom word wat regtig pla. Dit gebeur heeltemal te dikwels dat ons lidmate met vroeë rondloop sonder om die geleentheid in die kerk te kry om die probleme iewers te bespreek. Hierdie tipe byeenkomste is baie algemeen oorsee.
- 41 Neem die vraag of 'n mens armes moet help. Dit kan rasioneel behandel word deur byvoorbeeld te sê dat wie werk sal eet of iets dergliks. Niks is egter so 'n goeie leermeester as om self in die situasie te kom nie. Wie met werklike armoede te doen kry, se rasionele argumente word dik in sy mond. Wie kan glo dat 'n weeskind dikwels enigiemand wat lyk of hy aan hom 'n bietjie spesiale aandag wil gee, om die been vasgryp en hou vir wat hy werd is totdat dit met jou self gebeur. Dit is dan dat die emosie dikwels alles in die knop in jou keel gaan sit. Dan besef jy ook dat die rol wat jy in die lewe as Christen kan speel baie wyer loop as wat jy aanvanklik gedink het.